

ВСТУП

Добра Новина про спасіння в Ісусі Христі, поряд із її сотеріологічним значенням для людини, це, насамперед, «оповідання про речі, які сталися між нами» (Лк. 1, 1). Розповідь свідками і очевидцями про навчання Ісуса Христа і про події з Його життя стала для християн усіх віків джерелом віри і запорукою до нового життя. Її правдива мета – вказати на велич Божественної Особи Сина Божого і закликати прийняти спасіння, яке Він приніс для всього людства.

Блага вістка про спасіння зосереджена, передусім, у Євангеліях. Кожен з євангелистів зі свого боку унікально й неповторно підходить до опису подій з життя Ісуса Христа, і кожен із них зауважує щось таке, чого не помічають інші, адже кожен має власне ідентичне богословське бачення особи Ісуса і по-своєму його представляє. Євангеліє від Йоана привертає увагу багатьох дослідників і просто читачів Святого Письма, бо кардинально відрізняється від інших трьох висотою своєї богословської думки та способом її висловлювання. При читанні цього Євангелія перш за все зауважується його особливий богословський стиль. За його словом стоїть загадкова і харизматична постать учня, котрого Євангеліє не називає по імені, але «який оте свідчить і який оте написав» (пор. Йо. 21, 24).

Недостатньо вважати, що Йоан прагне доповнити синоптиків подіями і промовами Ісуса, яких вони не згадують. Четверте Євангеліє намагається більше проникнути у глибину цих фактів і пояснити їх значення. Події з життя Ісуса представляються у ньому як «знаки». Це надзвичайно важливе слово для Йоана, яке зустрічається упродовж всього Євангелія, і є ключовим для розуміння його богослов'я. Поняття «знаку» в Євангелії від Йоана має різні значення, які можна узагальнити до способу об'явлення месіанства Ісуса у світлі сповнення есхатологічних очікувань Ізраїля. У четвертому Євангелії чуда також є «знаками», які вказують, хто є Ісус, і мають намір привести до віри тих, котрі є їх свідками, передусім – учнів .

Подія в Кані Галилейській – перший знак, який відкриває месіанське служіння Ісуса, є немовби його інавгураційною подією . Її унікальність полягає, насамперед, у тому, що про неї згадує лише євангелист Йоан. Тому подія в Кані для екзегетів часто служить зразком для пояснення знаку в Йоана. Означення цього знаку як першого стосується не тільки хронології, але й богословського значення у Євангелії.

Розповідь про чудо в Кані, поряд з тим, що є уривком нарративного характеру, сповнена

глибоким богословським та символічним значенням. Тут містяться богословські думки, які є ключовими для всього Євангелія. Тому розповідь про знак в Кані є надзвичайно важливою в контексті четвертого Євангелія, бо означає більше, ніж просто першу дію Ісусового служіння. Аналіз цього уривку допоможе краще зрозуміти богослов'я Євангелія від Йоана. З огляду на те, присвятимо його дослідженню дану дипломну роботу. Вона стає особливо актуальною на шляху повернення до джерел – святоотцівської інтерпретації Святого Письма в дусі Київської традиції і відродження та плекання її богослов'я і пастирської парадигми. Тому існує потреба ознайомити українського читача з особливостями цього методу роздумування над Святим Письмом, з огляду на суттєво малу кількість такого роду екзегетичної літератури українською мовою. Актуальність його дослідження також пов'язана з літургійним вживанням у Чині вінчання.

Рамки нашого дослідження окреслені вже у самій темі праці: «Значення першого “знаку” на весіллі в Кані Галилейській у богослов'ї Євангелія від Йоана» і стосуються насамперед уривку про весілля в Кані (Йо. 2, 1-11), який є об'єктом дослідження. Цей уривок ми розглядатимемо у контексті цілого Євангелія від Йоана. Аналіз змісту, який вклав у цю розповідь Йоан, буде предметом даної дипломної роботи. Основна мета нашої праці – показати місце уривку, його значення та особливості у богослов'ї Євангелія від Йоана. Для цього використаємо лінгвістичний метод аналізу біблійного тексту, як один із синхронних методів, який вивчає текст як цілість. Згідно з ним, спираючись на праці відомих науковців-біблістів, представимо структуру Євангелія та особливості розташування цього уривку в ньому, детально дослідимо його лінгвістичні особливості та семантичне значення окремих слів, ключових висловів і понять. Це дасть нам підставу для екзегези – визначення його богословських думок і їх значення як для ранніх, так і сучасних християн, зокрема, у літургійному вживанні цього євангельського уривку Церквою.

З огляду на те, що під час дослідження використаємо метод лінгвістичного аналізу, вибраний нами уривок буде проаналізований чотирма наступними етапами:

1. Контекстуальний аналіз.
2. Синтаксичний аналіз.
3. Семантичний аналіз.

4. Прагматичний аналіз.

Відповідно до цього методу, наша дипломна робота поділяється на чотири розділи. У першому розділі під час контекстуального аналізу ми визначимо місце досліджуваного уривку у ширшому та вузчому контексті Євангелія і окреслимо межі перикопи для дослідження, тобто виокремимо вибраний нами текст із його контексту. У цьому розділі також будуть представлені різні версії бачення цього уривку науковцями в його контексті для того, щоб зрозуміти первинний задум автора в плані розміщення цієї історії у контексті Євангелія. Крім визначення контексту, цей розділ також міститиме в собі текстуальну критику і переклад.

У другому розділі зупинимося на синтаксичному аналізі і дослідимо мовні особливості обраного уривку, зокрема відношення, які існують між окремими елементами мови, що виступають у тексті, а також засади, на підставі яких ці елементи увійшли у текст. Ціллю синтаксичного аналізу є визначити структуру досліджуваного тексту, його єдність та виділення менших граматичних одиниць. Це включатиме наступні методичні дії: спорядження інвентарю слів (лексикон), окреслення частин мови та граматичних форм (закінчення відмін), аналіз структури речень та спосіб сполучення окремих елементів структури речення (спосіб вживання прийменників, сполучників і часток), характеристика стилю, визначення макроструктури та мікроструктури тексту. До уваги братимуться також чергування часів, які використовує автор.

Метою семантичного аналізу, який буде здійснено у третьому розділі, є дослідження значення слів, речень та цілих текстів, а також пошук відповідей на запитання, що прагне виразити окреслений текст та як слід розуміти окремі вислови та думки, які присутні в ньому. Як правило, розрізняється семантика слів та семантика тексту. Семантика слів передбачає дослідження того чи іншого терміну, беручи до уваги його час, форму, стан, відмінок, відміну тощо. На основі цих особливостей буде споряджений семантичний інвентар. Семантика тексту досліджує семантичні реляції між окремими поняттями, визначає семантичне поле та семантичні особливості тексту. Відповідно до найголовніших семантичних особливостей тексту, визначимо присутні в ньому опозиції та семантичні (значеннєві) лінії.

В останньому, четвертому розділі, представимо прагматичний аналіз обраного нами уривку про знак в Кані Галилейській. Тут нашим завданням буде визначення намірів автора та тексту поза значенням слів. У прагматичному аналізі братимемо до уваги

також і інші тексти, пов'язані з досліджуванним. З-посеред багатьох способів практичного використання тексту найчіткіше представляють намір автора два запитання: що через даний текст автор хотів сказати до своїх сучасників (ситуаційний контекст), та що даний текст може означати для сучасної людини (сучасний контекст). У контексті цих двох запитань здійснюватимемо екзегезу даного уривку.

У нашому дослідженні спиратимемось, в основному, на праці зарубіжних дослідників, католицьких авторів, таких як R. E. Brown, R. Schnackenburg, F. J. Moloney, позаяк сьогодні в українській біблістиці відчувається гострий брак досліджень з даної тематики. Використання в праці передусім досліджень іноземних біблістів зумовлено й тим, що в Україні метод, за допомогою якого ми аналізуємо даний уривок, є маловідомим. Також дуже корисними у цьому дослідженні будуть біблійні словники, зокрема таких редакторів як Kittel-Friedrich, Balz-Schneider, Liddell-Scott, Louw-Nida та інших.

Оригінальний текст цього уривку взятий з 27 видання Nestle-Aland. Novum Testamentum Graece. З огляду на те, що джерельна література і словники, в основному, доступні тільки англійською мовою, подаватимемо власний переклад цих праць. Український переклад тексту цього уривку, який використовуваватимемо у праці, також авторський.

Лінгвістичне дослідження грецького тексту з допомогою англомовних та італомовних авторів і стало найбільшою трудністю даної дипломної роботи.

Сподіваємося, що у період нової євангелізації охрещених, запропонований нами спосіб читання Святого Письма спричиниться до глибшого його розуміння і допоможе втілювати євангельські ідеали у практичному житті сучасної людини, щоб Євангеліє все більше ставало способом її життя.

ВИСНОВКИ

У даній дипломній роботі нашою метою було шляхом лінгвістичного аналізу дослідити уривок Йо. 2, 1-11, а також визначити його богословські думки та значення, яке він мав для сучасників Йоана і яке має сьогодні у літургійному житті і проповіді Церкви та духовному житті кожного християнина. Внаслідок дослідження ми прийшли до наступних висновків:

Дослідження структури Євангелія показало, що у визначенні провідної ідеї, яка, водночас, є засадою єдності Євангелія від Йоана дослідники дуже неоднозначні у своїх твердженнях, однак жодна з ідей не претендує на винятковість і не може заперечити інші. Більшість науковців згодні з тим, що Йоан укладає Євангеліє так, щоб наголосити на існуванні Ісуса Христа до Його вочленення і показати динаміку Його об'явлення в земному житті як Сина Божого і Месії. З іншого боку, у Євангелії представлена постава людини, яку виражає відповідь на це об'явлення: прийняття або відкинення. Такого роду драму можна назвати композиційним мотивом Євангелія. Поряд з тим, існує чимало різних припущень щодо ключової ідеї Євангелія і це, відповідно, є причиною різних підходів до поділу Євангелія. Проте більшість дослідників погоджуються, що Євангеліє можна поділити на чотири основні частини: Пролог, Книгу Знаків, Книгу Слави та Епілог.

Щодо контексту уривку Йо. 2, 1-11 можна зробити такі висновки:

Розміщення євангелистом цієї історії на початку Книги Знаків, як першого знаку месіанської діяльності Ісуса, надає йому особливого значення: уривок відкриває собою Книгу Знаків, і, будучи першим із них, служить парадигмою для усіх подальших знаків. Поряд з тим, цей уривок закриває собою попередню секцію – початок діяльності Ісуса, описаний упродовж декількох днів, яких подія в Кані виступає кульмінацією. Отже макроконтрактом уривку є все Євангеліє, ширшим контекстом – Книга Знаків.

У структурі Євангелія існує особливе відношення першого знаку (Йо. 2, 1-11) з другим (Йо. 4, 43-54), який також відбувається в Кані Галилейській, бо сам автор пов'язує ці дві події. Тому дослідники зауважують літературну єдність у секції Йо. 2, 1-4, 54 і називають її: «Від Кани до Кани». Цю секцію, з аналізу її структури, можна назвати вужчим контекстом уривку Йо. 2, 1-11.

Дослідження текстуальної критики показали, що значних розбіжностей між манускриптами, які представляють текст цього уривку, немає, а незначні відмінності стосуються, в основному, наявності або відсутності сполучників чи артиклів, перестановки порядку слів. Ці вставки або пропущення можуть бути пов'язані з помилками у процесі переписування або наслідком спроб милозвучнішого читання. Найпроблемнішим у цьому плані є вірш Йо. 2, 3: Синайський та деякі старолатинські манускрипти подають його довший варіант, що, за припущенням науковців, може бути наслідком потрапляння глоси в текст. Проте ці розбіжності загалом незначні і на богословське значення тексту не впливають.

З синтаксичного аналізу можна зробити наступні висновки:

Дослідження окремих частин мови (часів, форм і способів) показали, що найбільшу частину слів займають іменники і дієслова, що свідчить про динаміку розповіді та дієвість її учасників.

Ім'я Ісус завжди виступає підметом у реченні, з усіх згаданих осіб зустрічається найчастіше. Це свідчить про те, що Він є головною особою у цій події. У ній Ісус представлений як Той, Хто діє, тобто звершує чудо. Кожна дія зосереджена довкола Нього. Мати Ісуса – друга за важливістю особа в цій історії. Те, що Ісус та Марія цілковито володіють ситуацією, підтверджує той факт, що виключно вони застосовують імперативи у розповіді, а також бездоганне їх виконання слугами. Дієслова і дієприкметники вказують на динаміку перебігу події. Займенники увиразнюють взаємовідносини між учасниками цієї події, зокрема родовий відмінок займенника *αὐτός* підкреслює приналежність матері та учнів до Ісуса, а вживання поряд двох займенників *ὁ* та *τι* у імперативі Марії до слуг виявляє поставу цілковитої довіри Марії до Ісуса. Прикметники, здебільшого, зосереджені на описі посудин та якості вина. Прислівники переважно стосуються часу і простору описуваних подій. Вживанням сполучників, зокрема *καί*, автор тісно пов'язує речення між собою, що об'єднує їх в цілісну історію. Вживання конструкції *praesens historicum* робить розповідь живою, а читача – її учасником.

Велику частину наративу займають діалоги. Речення та окремі елементи тексту добре пов'язані між собою за допомогою сполучників і часток. Текст складається з дев'яти речень, з яких шість складносурядні, два складнопідрядні та одне просте речення. Речення між собою поєднані найчастіше за допомогою сполучника *καί*, а речення з прямою мовою – безсполучниковим зв'язком. Це є свідченням семітських впливів у тексті. Загалом синтаксис уривку має семітський характер.

Аналіз синтаксису уривку дає підстави вважати, що використання цих конструкцій акцентує не так на самому чуді, про яке згадується лише в підрядному реченні, як на Тому, Хто його творить.

За жанром Йо. 2, 1-11 – це історія чуда, яке однак не слід вважати тотожним описам

чудес у синоптиків. Якщо брати до уваги стиль Йоана загалом, можна ствердити, що цей уривок містить в собі значно більше, ніж розповідь про подію. Ця історія сповнена богословських міркувань та глибоко символічна, однак богословські думки розвинуті на основі реальної події.

Семантичні дослідження привели до таких висновків:

Семантичний аналіз основних понять перикопи засвідчує, що цей уривок є інтегральною частиною Євангелія, бо містить поняття, які є ключовими для всього Євангелія.

Слова Марії, звернені до Ісуса: $\acute{\omicron}\tilde{\iota}\nu\omicron\nu\ \acute{\omicron}\kappa'\ \acute{\epsilon}\chi\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ – це не прохання про чудо, а констатація зауваженого нею факту. Відповідь Ісуса: $\tau\acute{\iota}\ \acute{\epsilon}\mu\omicron\iota\ \kappa\alpha\iota\ \sigma\omicron\iota, \gamma\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ не звучить як докір чи відмова. Цей діалог виявляє напруженість двох рівнів у стосунках Ісуса і Марії: родинного і месіанського. Слова Ісуса слід розуміти в контексті виразу $\acute{\omicron}\upsilon\pi\omega\ \eta\kappa\epsilon\iota\ \eta\ \acute{\omega}\rho\alpha\ \mu\omicron\upsilon$, де година виступає кульмінацією його месіанського і спасительного післанництва.

На основі опозицій, присутніх у тексті, можна окреслити такі семантичні лінії:

а) основна семантична лінія твориться довкола постаті Ісуса. Ісус в Кані постає як Месія, Котрий відповідає на людські потреби, обдаровує, приносить радість і цим об'являє свою, а отже, – Божу славу;

б) термінологія, що окреслює поставу Марії у відношенні до Ісуса, вказує, що серед усіх присутніх вона є найближчою до Нього і виступає посередницею і заступницею для людей з їхніми потребами перед своїм Сином;

в) постава слуг виражає довір'я, послух і досконале виконання Божої волі. Вона робить їх «зряддям» у Божих руках для чудесного обдарування людини, адже руками слуг Ісус звершує це чудо.

Інші особи не беруть такої активної участі, мають вторинне значення. Староста представляє собою тогочасну старозавітню людину, здивовану Божим обдаруванням, котра, однак, ще не пізнала Христа зосереджена більше на самому дарі, ніж тому, хто його дає. Натомість в учнів від побаченого формується нова постава – увірування. Ціла подія є тлом, на фоні якого євангелист прагне представити благу вістку про месіанство Ісуса. Ситуація весілля є контекстом для висловлення думки. У задумі євангелиста цим тлом є старозавітня релігія, в яку приходить Ісус. Акцентується якість «новизни», яку приносить Ісус.

Семантичні лінії творять послідовність, яка формується в історію цієї чудесної події. Після дослідження прагматики перикопи можемо ствердити наступне:

Прагматичне значення цього уривку, яке твориться внаслідок комунікації між автором, з його наміром, і читачем, з його сприйняттям і відчитанням цього наміру через текст Євангелія, найкраще розглядати в контексті постави віри. Адже на це чітко вказує сам автор в Епілозі до свого Євангелія, мовлячи, що привести читача до віри – було причиною і, водночас, метою написання усіх знаків, згаданих у Євангелії.

Розташування опису цієї події на початку Книги Знаків і визначення її автором як *ἀρχὴν τῶν σημεῖων* (парадигмою знаків) свідчить, що за цією розповіддю криється глибоке богословське та символічне значення. Однак цей символізм не є тільки витвором уяви автора, а базується на богословській інтерпретації у світлі історії спасіння, зокрема писань Старого Завіту, конкретного історичного факту. Підставою для таких припущень, насамперед, служить констатація «третього дня» в контексті опису днів, які передують цій події. Дуже близькі паралелі з поданням закону на Синаї можуть бути натяком на започаткування Ісусом, як новим Мойсеєм, нового союзу та месіанських часів, провіщених пророками через об'явлення Його слави. Підставою так вважати є трактування пророками відносин Бога і вибраного народу у категоріях подружньої вірності та передвіщення достатку вина у месіанські часи. До цього додається ще й факт переміни води на вино, через який євангелист, завдяки контрастному співставленню, вказує на недосконалість юдаїзму, представленого посудинами для очищення і наповнення його Ісусовим даром досконалого вина. Ця подія також позначена контрастом об'явлення Ісусом своєї слави, незважаючи на те, що ще не настала Його година, яку євангелист пов'язує з прославленням Ісуса, що започатковується уже відтепер.

На підставі цього можна припускати, що євангелист у цій події, свідком якої він, можливо, сам і був, побачив сповнення есхатологічних очікувань Ізраїлю. Тому основний акцент він ставить не на саме чудо, а на Ісуса як Месію через месіанські ознаки Його служіння.

В обох подіях (в Кані і на хресті), пов'язаних із прославленням Ісуса, євангелист згадує Його матір. Для нього надзвичайно важливим було показати значення і роль Марії у месіанській і спасительній місії її Сина. Через її особу він прагне для всіх послідовників Христа вказати на ідеал правдивої віри.

Крім згаданих значень, які ця історія могла мати насамперед для сучасників Йоана, її богословське значення надзвичайно важливе для всіх послідовників Христа. Передусім через неї Йоан вказує на Божественну велич особи Ісуса Христа, віра в Котрого необхідна для спасіння і вічного життя. Однак він також прагне звернути увагу на те, як позначається входження Бога у земне життя людини – обдаруванням її щедрими Божими дарами, правдивою радістю і щастям. Цю місію Спасителя уже дві тисячі років продовжує Церква, втілюючи Божественну благодать у життя людини через таїнства. Таїнственне значення події в Кані найвиразніше проглядається у читанні цього євангельського уривку у Чині Вінчання Східної Церкви. Досліджені нами його символічні значення відкривають глибину святоотцівського розуміння гідності таїнства Подружжя і його есхатологічного значення.

Безперечно, що у даній праці нам не вдалося висвітлити все багатство значень, закладених у цій розповіді, повністю розкрити її богословську глибину. Наше дослідження не претендує на повне наукове висвітлення обраної теми. Проте нам вдалося, завдяки лінгвістичному методу та напрацюванням дослідників Святого Письма, пролити трохи світла на зміст цього уривку і розкрити його основні богословські значення. Так ми виконали поставлені завдання. Новизною цієї праці в українській біблістиці вважаємо застосування методу лінгвістичного аналізу. Однак у рамках дипломної роботи ми не змогли охопити і достеменно дослідити всіх богословських термінів, вжитих у цьому уривку, і їхнє значення у богослов'ї Євангелія від Йоана. Кожен із них потребує окремого дослідження. Слід також зауважити, що для дослідження обраного нами уривку можна використати й інші методи біблійного аналізу. Це і може бути перспективою для подальших досліджень.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

1.1. Контекст уривку Йо. 2, 1-11

1.1.1. Вступні зауваги

1.1.2. Структура Євангелія від Йоана

1.1.3. Ширший контекст уривку

1.1.4. Вужчий контекст уривку

1.1.5. Делімітація уривку

1.2. Приготування тексту Йо. 2, 1-11

1.2.1. Текст

1.2.2. Переклад

1.2.3. Текстуальна критика

РОЗДІЛ 2. СИНТАКСИЧНИЙ АНАЛІЗ

2.1. Лексикон

2.2. Синтаксис речень

2.3. Характеристика стилю

2.4. Структура тексту

2.3.1. Макроструктура

2.3.2. Мікроструктура

РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

3.1. Семантичний інвентар

3.2. Опозиції в тексті

3.3. Семантичні лінії

РОЗДІЛ 4. ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

4.1. Ситуаційний контекст

4.1.1. Старозавітні основи

4.1.2. Еллінські впливи

4.2. Сучасний контекст

4.2.1. Значення присутності Богородиці в Кані

4.2.2. Таїнства Кани

ВИСНОВКИ

БІБЛІОГРАФІЯ

БІБЛІОГРАФІЯ

А. Джерела

А1. Тексти Святого Письма:

Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту/ переклад І. Огієнка. Українське Біблійне Товариство, 2009.

Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа/ переклад Р. Турконяка. Київ 2008.

Святе Письмо Старого та Нового Завіту/ переклад І. Хоменка. Рим 1990.

Біблія. с1ирєчь КнЗиги Свяще1ннаго Писа1нїя Ве1тхагw и Но1ваго ЗавЛта. Москва2 ,ац7д (1111904).

Nestle-Aland. Novum Testamentum Graece. 27/ edited by B. Aland and others. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993.

The Greek New Testament, Fourth Revised Edition./ edited. by B. Aland and others. Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart 1994

А2. Документи Церкви:

Катехизм Католицької Церкви. Жовква 2002.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». Львів 2011.

Б. Коментарі

Баркли У. Толкование Евангелия от Иоанна. Т 1. ВСБ 1985.

Безобразов К. Водю и кровию и духом. Толкование на Евангелие от Иоанна. Париж 1996.

Дюмулен П. Евангелие от Иоанна. Санкт-Петербург 2003.

Райт Н. Т. Иоанн. Евангелие. Популярный комментарий. Москва 2009.

Barret C. K. The Gospel According to St. John. Philadelphia 1978.

Beasley-Murray G. R. John. (Word Biblical Commentary, vol. 36). Dallas 2002.

Brodie T. L. The Gospel According to John. Oxford 1993.

Brown R. E. The Gospel According to John I-XII. (The Anchor Bible, vol. 29). New York 1966.

Lindars B. The Gospel of John. (New Century Bible). London 1972.

Lightfoot J. A Commentary on the New Testament from the Talmud and Hebraica. Vol. 3. Hendrickson Publishers, USA 1995.

Metzger, B. M. A Textual Commentary on the Greek New Testament, Second Edition a Companion Volume to the United Bible Societies' Greek New Testament (4th Rev. Ed.). New York: United Bible Societies, 1994.

Moloney F. J. The Gospel of John. (Sacra Pagina, vol. 4). Collegeville 1998.

O'Day G. R. John (The New Interpreter's Bible, vol IX). Nashville 1995.

Painter J. The Quest for the Messiah. Edinburg 1993.

Schnackenburg R. The Gospel According to St. John.Vol.1. New York 1980.

Talbert C. H. Reading John. New York 1992.

В. Монографії, підручники

Барщевський Т. Йоанівський корпус (Конспект лекцій). Львів-Рудно 2001.

Браун Р. Введение в Новый Завет. Т 1. Москва 2007.

Гондецкий С. Писания Иоанна. Москва 2005.

Кестенбергер А. Ветхий Завет на страницах Нового. Черкасы 2011.

Мецгер М. Новый Завет. Контекст, формирование, содержание. Москва 2006.

- Черський Я. Вступ до книг Нового Завіту. Львів 1997.
- Caba J. Exegesis biblica: corpus ioanneum. L'esegesi di Gv 2 (скрипт лекцій курсу АА. 1991-92 в Папському Григоріанському Університеті в Римі).
- Czerski J. Metody interpretacji Nowego Testamentu. Opole 1997.
- Guthrie, D. New Testament Introduction. Downers Grove 1990.
- López J. Il segno di Cana - Gv 2,1-11//Corpo Gioanneo (скрипт лекцій курсу TP 1029, 2007 в Папському Григоріанському Університеті в Римі).
- Medala S. Chrystologia Ewangelii sw. Jana. Krakow 1993.
- Poppi A. I Quattro Vangeli. Commento sinottico. Vol. II. Padova 1997.
- Scriptura sacra. Studia biblijne wydzialu teologicznego uniwersytetu opolskiego. Vol. 8-9. Opole 2004-2005.
- Söding T. Münch Ch. Klucz do zrozumienia Nowego Testamentu. Krakow, 2009.
- Г. Статті
- Дольна Б. Весілля в Кані: чи йдеться тільки про юдейське весілля?//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 9-21.
- Мандрика О. Подружжя як таїнство об'явлення правди особи у православній традиції. //Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 61-85.
- Рацінгер Й. Знак Кани//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 3-8.
- Рибіч А. Перетворення води на вино//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 100-106.
- Фігура М. Ісусова година за Євангелієм від Йоана//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 22-29.
- Фоссаті М., Віньоло Р. Кана: початок знаків//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 38-49.
- Цупанич М. Богородиця в Кані//Сопричастя. Міжнародний богословський часопис 3-4 (2006), с. 30-37.
- Burns J. A review article commenting on commentaries on the book of John. http://faculty.gordon.edu/hu/bi/Ted_Hildebrandt/NTeSources/NTArticles/CTR-NT/Burns-JohnCommentaries-CTR.pdf (14.04.2012).
- Czajkowski M. Maryia na weselu w Kanie// Egzegeza Ewangelii sw. Jana/ red. F. Gryglewicz. Lublin 1992.
- Czerski J. Cuda Jezusa w aspekcie literackim//[Електронний ресурс]: Oficjalny serwis ks. prof. dra. hab. Janusza Czerskiego. Режим доступу до статті: <http://xczerski.digita.pl/files/Cuda.pdf> (25. 03. 2012)
- Czerski J. Egzegeza Ewangelii sw Jana//[Електронний ресурс]: Oficjalny serwis ks. prof. dra. hab. Janusza Czerskiego. Режим доступу до статті: http://xczerski.digita.pl/files/Ew_Jana.pdf (8. 04. 2012).
- Д. Словники
- Большой библейский словарь/ ред.У. Элуэлл, Ф. Камфорт. Санкт-Петербург 2005.
- A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature/ edited by W. Bauer and others. Chicago 1996.
- A Greek-English Lexicon/ edited by H. Liddell, R. Scott and others. Oxford 1996.
- Analytical Lexicon of the Greek New Testament/ edited by T. Friberg, B. Friberg, N. Miller. Grand Rapids, Michigan, 2000.
- Eerdmans Dictionary of the Bible/ edited by D. Freedman, A. Myers, B. Beck. Michigan 2000.

Exegetical Dictionary of the New Testament/ edited by H. Balz, G. Schneider. Michigan 1990.
Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains/ edited by J. Louw
E. Nida and others. New York 1989.

Harper's Bible Dictionary/ edited by P. Achtemeier. San Francisco 1985.

The Anchor Bible Dictionary/ edited by D. Freedman and others. New York 1996.

Theological Dictionary of the New Testament/ edited by G. Kittel, G. Friedrich. Michigan 1964.